

XRIZANTEMA GULLARINING MADANIYLASHTIRISH TARIXI , BU KUNGI DAVRDA DOLZARBLIGI, ULARNI YETISHTIRISH VA HAYOT SIKLI

Andijon davlat pedagogika instituti
Tabiiy fanlar fakulteti 1-bosqich talabasi
Xaydarova Nodirabonu Xayrullo qizi

Ilmiy raxbarlar: Sheraliyev Omadbek Hasanjon o'g'li
Valiyeva Xidoyatxon Abduraximovna
Ergashev Ravshanbek Yo'ldashali o'g'li

Annotatsiya: Bog' xrizantemalari kuzda boshqa gular ancha kamayib qolgan paytda gullaydi shu uchun ham Xrizantemalardan kechki kuzning sovuq, qish nafasi kelib turgan paytda shahar va mahalla ko'chalarini bezash mumkin. Ushbu ilmiy maqolada gulchilik, Xrizantema gullarini ko'paytirish targ'ib qilingan bo'lib, gulni ko'paytirish usullari , qalamchalar tayyorlash haqida malumot berilgan.

Annotation: Garden chrysanthemums bloom in autumn when other flowers are much less, therefore chrysanthemums can be used to decorate the streets of the city and neighborhood when the cold breath of late autumn and winter is coming. This scientific article promotes floriculture, propagation of chrysanthemum flowers, and provides information on methods of flower propagation and preparation of cuttings.

Аннотация: Садовые хризантемы цветут осенью, когда других цветов гораздо меньше, поэтому хризантемы можно использовать для украшения улиц города и окрестностей, когда наступает холодное дыхание поздней осени и зимы. Данная научная статья пропагандирует цветоводство, размножение цветов хризантемы, а также предоставляет информацию о способах размножения цветов и подготовке черенков.

Kalit so'z: nav , qalamcha, issiqxona, novda, barg, xrizantema , yovvoyi madaniy, gul, barg

Key word: variety, pen, greenhouse, branch, leaf, chrysanthemum, wild cultivated, flower, leaf

Ключевые слова: сорт, загон, теплица, ветка, лист, хризантема, дикокультурный, цветок, лист.

Tuzilishi , katta kichikligi, rang tusi jihatidan juda ham hilma hil gullaydigan kam ishlov talab qiladigan , kesib olinganda oz hususiyatini uzoq muddatgacha saqlay oladigan , xalq orasida ham kuz payti ko‘p ekiladigan gul bu Xrizantemadir. Xrizantema inson madaniyatida eng qadimdan rasm bo‘lgan gulli o‘simliklarning biridir . U bundan 3000 yillarcha oldin Qadimgi Sharqda ekib o‘stirila boshladi. Bu o‘simlik to‘g‘risida afsonalar, rivoyatlar to‘qilgan, madxiyalar bitilib , qo‘shiqar aytilgan, suratlar , o‘ymakor rasmlar yaratilgan. Sharq aforizmlaridan birida : “Baxtiyor bo‘lmoq istasang , umr bo‘yi Xrizantema ko‘kartirgin ” degan gap bor.O‘sha qadim zamonlarda asosan, yovvoyi ,kamyaproq va sariq gulli duragaylari o‘stirilar edi. Bu o‘simliklardan manzarali o‘simlik tariqasida foydalanishdan tashqari , ularni ovqatga ham ishlatishar , shuningdek dorivor o‘simlik tariqasida qo‘llashar edi. Yaponiyada 1876-yili Xrizantema xavaskorlari jamiyati tuzildi , 1960 yildan boshlab esa “Sinjuki” degan botanika bog‘i yangi navlarni ishlab chqaradigan va namoyish qilib turadigan asosiy markaz bo‘lib qoldi. Yaponiyada Xrizantemaning hozirgi madaniy navlari Sharq mamlakatlari (Xitoy, Yaponiya)da , so‘ngi asrda esa Yevropa va Amerikada va ko‘p davlatlarda olib borilgan seleksiya natijasida hosil qilingan .Hozir yovvoyi xoldagi Xrizantemalarning 150 dan ortiq turi uchraydi . Ekib o‘stirishda asosan ko‘p yillik turlaridan foydalaniladi. Bir yilliklari jumlasiga esa O‘rta dengiz bo‘ylaridan keltirilgan Chrysanthemum Coronarium va urug‘laridan ko‘paytiriladigan shmoliy Amerikadan keltirilgan Chrysanthemum Carinatum kiradi. Ko‘p yilliklar qatoriga Moychechak nom ibn mashhur bo‘lgan Chrysanthemum Zeucanthemum kiradi. Bo‘yi 50-60 sm ga yetadi. Urug‘I va ildizidan ko‘paytiriladi . Xalq orasida ko‘p ekiladigan turi bu Chrysanthemum indicum , vatani Xitoy. Xrizantemalarning bu turiga dastlab K.Linney Sharqiy Osiyo mamlakatlaridan olingan gerbariy materialiga qarab 1750 yilda botanik nom qo‘yilgan. Xrizantemalarning qaysi tiurga mansubligiga qarab bo‘yi 50 sm dan 200 sm dan ham ortadigan turlari mavjud.

Xrizantemalarni qalamchalardan ko‘paytirish navining hamma xarakterli belgilari va xossalarini saqlab qolishni taminlaydigan va ko‘p miqdorda ekiladigan material navlarni olish imkonini bradigan eng samarali usuldir . Qalamchalaridan ko‘paytirilganda o‘simliklar batamom yosharib, yangi poyalar va ildiz sistemalarini hosil qiladiki, shuning natijasida ular yaxshiroq o‘sadigan va kasalliklar bilan kamroq zararlanadigan bo‘ladi. O‘zbekistonning iqlim sharoitida Xrizantemalarning ko‘karishi qalamcha qilish muddatlariga qarab juda har xil bo‘ladi. Dekabr - Yanvarda o‘tkazilgan qalamchalar sekinlik bilan ildiz oladi va hammasi ham ko‘karmaydi . Xavoning yuqori darajadagi namligi , issiqxonalarining yetarli darajada

yoritilmaganligi va tez tez shamollatib turilmasligi buning asosiy sababidir. Fevral oyining ohri, mart, aprelda qalamchalar juda yaxshi ko‘karadi. May, iyun, iyul oylarida harorat keskin ko‘tarilishi natijasida issiqxonalarda ildiz oldirib bo‘lmaydi. Bu paytda suv purkab turish va soya salqin yaratib berish bilan saqlash mumkin. Xrizantema qalamchalari 7-10 sm uzunlikda qilib, asosan novdalarning uchidan olinadi. Yetarli miqdorda bosh o‘simliklar bo‘lmaganligidan bazi hollarda novdalarning o‘rta va pastki qismlaridan olingan qalamchalarni ham ildiz oldirish mumkin, lekin bularning ildiz olishi qiyin bo‘ladi. Bosh o‘simliklar issiqxonalarda harorat uncha yuqori bo‘lmagan 10-12 C dan oshmaydigan va qoshimcha yoritilmasdan, tabiiy ravishda yoritilib turadigan sharoitlarda saqlanadigan bo‘lsa, bo‘g‘im oralari katta, barglari yirik va yaxshi shakillangan novdalar chiqaradi. Uchki qalamchalar birinchi bor kesilgandan so‘ng qolgan har bir novdaning ustki qismida bir nechtadan yangisi chiqadi. Odatda ustki 3-5- novda yaxshi o‘sadi. Ikkinchi tartibning 15-martda kesib olingan uchki novdalarida 7, 5 ta, apreldagi uchinchi bor kesishdan keyin esa 4, 3 ta barg bor edi. Qalamchalardagi barglar soni kamaygan sayin uning diametri ham kichrayib boradi. Qalamchalar sifatidagi bunday o‘zgarishlar issiqxonalaridagi harorat, oftob issig‘i ancha kamayib, maydon birligidan kesib olinadigan qalamchalar sonining ortib borishi, bosh o‘simlik o‘sayotgan tuproq substratining oziq moddalari kamayib qolishi natijasida ro‘y beradi. Yaxshi sifatli qalamchalar olish uchun, birinchidan, issiqxonalar yaxshi shamollatib turiladigan holda harorat ham qulay qilinib yani: kechasi 10-12 C, kunduzi 18 C da saqlab borish, o‘simlik uchun kerakli o‘g‘itlar bilan vaqtda oziqlantirib turish, bo‘yi normal darajaga yetgan qalamchalarni o‘simlikda qolgan bir muncha mayda qalamchalarga yorug‘lik yaxshi tushadigan qilib tanlab tanlab kesib turish zarur. Ochiq yerda qishlab chiqqan bosh o‘simliklarning unish novdalaridan kesib olinadigan qalamchalarida barglar soni kamayib boradi. Uchki novdalar 10sm dan qilib birinchi marta kesilganida ularda 11 ta, ikkinchi marta kesilganida 8ta, uchinchi marta kesilganida 5 ta bargi bor edi. Xrizantema xonalarda harorat doim past bo‘lganidan, unish novdalari o‘sib chiqmaydi, shu sababdan iyunda ekib yetishtirilgan bosh o‘simliklarni harorati issiq bo‘lgan issiq xonalarga ko‘chirib o‘tkazish shart, bu yerda 1 m² maydonga ulardan 64 tadan 100 tagacha joylashtirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1- A.K.Kiyatkin “Xrizantema gullari”. Toshkent “МЕХНАТ” 1990.
- 2-Zvirgizdinya V.Y “Хризантемы в Латвийской” ССР-Рига 1973
- 3-Stevenson . Т “ Xrizantema” . Селхозиздат 1973

